

Fra viking til bonde

Lars Ellgaard · Tuesday, August 18th, 1001

Avedøre opstår i vikingetiden mellem år 800 og 1000. Det er endelsen -øre er et tegn på det. Endelsen -øre (som betyder stenet fremspring på strandbredden) bliver almindeligt forekommende i Danmark i vikingetiden.

Andre gamle overleveringer fortæller at i Vikingetiden var Avedøreboerne praktisk mageligt anlagt. I stedet for at tage med på lange vikingetogter til England og Frankrig nøjedes man med at sejle ud og plyndre de rigt lastede købmandsskibe, der sejlede forbi ude i sundet. Oppe fra Avedøre kunne man holde øje med trafikken på sundet, og sørøveriet fortsatte, efter at andre havde indstillet vikingetogterne. Fuldt lastede skuder, som skulle til eller fra den lille by, Købmændenes Havn, mellem Amager og Sjælland blev overfaldet af Avedøreboerne, der med små både behændigt skød ud mellem Holmene og entrede kræmmernes fartøjer. Sørøvere blev de kaldt, men selv sagde de, at de var vikinger. Læs [her](#) om sørøvere

Topografi

Heden – den frugtbare og i nutiden næsten helt skovløse moræneflade nordvest, vest og sydvest for København – er gammelt kulturland.

Få steder i Danmark findes en så udpræget oprindelig landsbybebyggelse som her.

Hedens overflade blev udformet i sidste istids slutfase. Området afvandes såvel til Køge bugt som til Roskilde Fjord. Hvor åer og bække ikke er regulerede, løber de i store og uregelmæssige slyngninger gennem dale, der ofte er ganske smalle og kun svagt nedskårne.

Hvidovre del af Hedens landsbyer er knyttet til ådalene. De ligger ofte således, at det pågældende vandløb følger bygaden, mens gårdene danner 2 mere eller mindre regelmæssige rækker, en på hver side af gaden. Brøndbyvester, Vallensbæk, Ishøj, Greve, Mosede og Karlslunde er eksempler på landsbyerne med denne beliggenhed.

I andre landsbyer følger bygaden en langstrakt lavning, som ikke er tilstrækkelig udformet til at kunne føre rindende vand. Avedøre og Karlstrup er anlagt i et sådant terræn.

Hedens ældste landsbyer ligger gennemgående længere inde i landet og er ikke, som de allerede nævnte byer, direkte knyttet til vandløbene.

På det lave, flade land sydøst for Glostrup ligger landsbyen Avedøre.

Avedøre ejerlav grænser mod øst til Hvidovre, mod nord til Brøndbyøster og mod vest til Brøndbyvester. Mod syd begrænses området af Køge Bugt.

Landsbyen er anlagt på grænsen til Brøndbyøster ejerlav.

På matrikelkortet fra 1810 fremtræder Avedøre, som en rektangulær, reguleret vejforteby med 2 parallelle gårdrækker, der afgrænser bygaden i øst og vest. Bygaden har en længde af ca. 400 og en bredde af ca. 45 m.

“Bag gårdene ligger gårdenes tofter, der skulle være indhegnet og som indehaveren selv havde rådighed over. Markerne blev dyrket i fællesskab.

Helt fra vikingetiden og den ældre middelalder kendes ordet toft. Skatter og afgifter skulle fastlægges ud fra den enkelt gårds ydeevne. For at lette kontrolmulighederne skulle hver enkelt gårds toft forholdsvis have en bredde, der svarede til dens jordareal ude på vangene.

Bøndernes forpligtelse til søkrigstjeneste, leding, afgang også af tofterne. Det er vel derfor vi møder ordet tofte som betegnelse for det bræt, den enkelte roer sidder på. I løbet af middelalderen blev bondens forpligtelse til selv at stille en mand til ledingsflåden afløst af betaling, der blev pålignet efter toftens omfang.

På gamle jordkort over landsbyernes marker, ser man ofte ordet toft indgå i navne på enkelte agre uden for den nuværende landsby. Ved den nuværende Toftemosevej 1½ km fra landsbyen lå Store- Mellemste- og Yderste Toftemoseagre i en lavning, der førte ud til Skelgrøften og Hvidovre. Her tættere ved de store engarealer, har der altså tidligere ligget en bebyggelse.” (B.Ø.)

Lige nord for landsbyen har terrænet en højde af 10 meter over havets overflade. Terrænet fortsætter sydover som to ganske lave, parallelle rygge, som følges af de to gårdrækker. Den centrale og sydlige del af gaden ligger mindre end 5 meter over havets overflade.

I nord afbrydes bygaden af en øst-vestgående tværvej.

I syd grener bygaden sig og fører gennem det sydforliggende lave terræn til strandengene syd for landevejen til Køge.

I Køge Bugt lå Avedøre Holme ud for såvel Avedøre som Hvidovre ejerlav.

Avedøre kom til Glostrup

Da kristendommen kom til Danmark, blev det trend at bygge kirker, men det var der ikke så megen interesse for i Avedøre. Man ville slå sig sammen med Brøndbyøster, men forholdet til naboområdet var ikke for godt, så man takkede nej. Ingen sørøvere i menigheden.

Bønderne og fiskerne i Avedøre måtte derfor søge til et sted, hvor deres dårlige ry ikke var så kendt. De blev optaget i Glostrup sogn, hvor deres omdømme ikke havde gjort så dybt indtryk. Præst og menighed i Glostrup påskønnede den tilbudte betaling og

mente samtidig at gøre en god gerning ved at bringe de forvildede og ryggesløse mennesker ind i kirkens trygge havn. Den aparte forbindelse meddeles omkring 1150. Uden fysisk at hænge sammen var man ét sogn nogenlunde på den tid, hvor Glostrup kirke var færdigbygget. Et gammelt vidnesbyrd i litteraturen om dette kirkebyggeri og Avedøre er sagnet om [Klinterkongen](#).

Gennem 800 år havde Avedøreboerne deres kirkegang i Glostrup. De måtte have taget ruten gennem Brøndbyvester ad Gl. Kirkevej – forbi den nuværende mølle ved Park Alle til Glostrup kirke. Vejene bestod dengang af dybe hjulspor, vandfyldte pytter og ujævn stenbrolægning på de mest sumpede strækninger. Derfor var det lidt af en tortur at benytte datidens vogne, som ikke var affjedrede. De fleste har sikkert foretrukket at gå vejen, og man var dengang vant til at bevæge sig til fods ad lange strækninger.

Men til kirke skulle man. Hver gård og hvert hus skulle være repræsenteret ved gudstjenesten. Skik og tradition påbød det, men desuden fik man i forbindelse med gudstjenesten oplæst alle offentlige bekendtgørelser: efterlysninger af bortløbne personer, tilladelse til brandlidte at samle penge ind, udsættelse af jagtens begyndelse, hvis høsten faldt sent, anmodning om at støtte ofrene for hungersnød i Norge eller opbygningen af den fjerne, fattige Rømmø kirke.

Landsbyen

Avedøre landsbys historie er ikke meget belyst i den lange periode fra 1100-tallet til 1600-tallet. Dog sker der ind imellem ting og sager, da en mystisk fødsel foregår 9. august 1637 på én af gårdene, som ejes af Jens Persen. En ung kvinde, Annike Pedersdatter, som har været ansat hos prins Christian, søn af Christian IV, føder et drengbarn ved en meget vanskelig fødsel og barnet dør kort efter og bliver begravet på Glostrup kirkegård. Sagen bliver taget op i Herredsretten, men aldrig opklaret ! Gad vide hvorfor. Læs mere.

I middelalderen har der eksisteret en landsby, hvis jord strakte sig ned til Avedøre Holme, og hvis beboere kirkeligt var knyttet til Glostrup.

Men som det stadig fremgår af landsbyen er gårdene placeret omkring et gadekær. Hver går har sin toft – et lille stykke særjord, hvor man kunne have abildgård (frugthave) eller kålgård (køkkenhave). Resten af landsbyens jord ned til vandet var fælleseje, som blev delt i marker afhængig af jordens kvalitet, så og så meget af hver slags jord til hver gård. Udmålingen kaldtes rebning. I midten lå gadekæret og bystævnet måske med en stor sten for hver gård. Her kom gårdmændene og afgjorde fælles sager som fordeling af jorderne eller når der opstod stridigheder.

Men man mødtes også inden for sognet Glostrup-folk og Avedøre-folk og det ikke altid for det gode. Læs [her](#) om Laurids Thybo og diverse fejder med Avedøreboerne.

Ejerforhold

Omkring 1200 var de fleste bønder selvejere, men blev beskattet og i de vanskelige år i 1300-tallet gik flere over til at afstå gården og blive fæstere, da det nærmest var en fordel – og godsejere og ikke mindst kirken overtog gårdene. Sikkert også i Avedøre.

Roskilde Domkapitel ejede hver 4. af Sjællands gårde ved reformationen. Man havde samme rettigheder ved bystævnet. Ved reformationen mistede kirken sine jorder, der blev overtaget af kronen. En adelsmand afstod i 1579 en gård i Avedøre til kong Frederik II.

Hundrede år senere ejer Christian V 11 gårde og 9 huse i Avedøre. En gård og to huse ejes af Vartov (den milde stiftelse for syge og gamle). Mange gårde på Sjælland blev den næste tid givet til stiftelser og universitetet eller solgt, fordi riget fattedes penge, men omkring København beholdt kronen de fleste af gårdene.

At være fæster kunne betyde hoveriarbejde, når der skulle udføres arbejde for staten, skulle man møde op. Sikkert ved de store byggerier i København og konkret ved vi at Glostrups bønder måtte arbejde med på anlæggelsen af Roskildevejen i begyndelsen af 1770'erne. Men hyppigere drejede det sig om fæsteafgift eller skat.

Chr. V's Markbog fra 1682

For at sikre en retfærdig beskatning udførtes i 1680'erne en markbog over samtlige gårde i Danmark. I 1682 kom en talstærk kommission til Glostrup. Den bestod af 3 kommisarier, 1 ingeniør, 26 konduktører, 26 takseringsmænd og 26 skrivere. De fleste var militærfolk, men takseringsmændene var bønder. Her blev det noteret hvad markerne hed og om de var gode eller dårlige. Der blev ved den lejlighed beskrevet 78 åser med 809 agre. Og det fremgår også af der var 2 skifter, Østervangen og Vestervangen mod normalt 3, én til rug og en til byg og en til græs. 100 år senere er der 3 skifter. Desuden var der fællandet til græsning af kvæg ved stranden og på øerne. Se kortet fra ca. 1790.

Markbog fra 1682 fortæller også at bønderne ikke drev fiskeri (én af markerne kaldtes ellers Sillerøyle, så man havde nok gjort det), og at de hentede træ, »Giærsel«,ovre i Hareskoven – den nærmeste egn var nu helt opdyrket. Kornet blev malet i Pile Mølle eller på vejrmøllerne helt inde ved København.

Kirkebogen

I 1676 påbegyndte præsten i Glostrup at føre kirkebog, tidligere end man gjorde det i de fleste andre sogne. I kirkebogen indførtes de kirkelige begivenheder, dåb, bryllup og begravelse. På dens gulnede blade kan man aflæse navne og begivenheder i menigheden, beskrevet af de forskellige præster, der ofte tilføjede deres egne betragtninger.

Vejene

Vejene dengang var særdeles vanskelige at forcere og dårligt vedligeholdet. En opdagelsesrejsende, Carsten Niebuhr kom efter flere års meget besværlige rejser i Ægypten og Arabien atter hjem til Danmark i 1767. Da arveprins Frederik spurgte ham om, hvorledes vejene havde været, svarede han: "Fra Arabien til Roskilde kunne de gå an, men fra Roskilde til København var de ganske nederdrægtige."

Se Wessels kort over vestegnen.

Køgevejen over Avedøre marker var ikke bedre. Når det regnede, blev den forvandlet til en sump, hvor enkelte store sten fra brolægningen ragede op. Vognene kørte derfor udenom, ind over Avedøres tilsåede marker.

Bønderne gravede grøfter vinkelret på vejen for at beskytte deres sæd, men så kørte de vejfarende blot endnu længere ind på markerne. Det førte til strid og direkte slagsmål mellem Avedøreboerne og trafikanterne.

Det gamle trafiksystem ændredes i 1700-tallet

Man kunne komme til Roskilde af "den gamle kirkevej" til Glostrup – her var der også en mere direkte fra Damhussøen til Roskilde – Til Køge gik vejen gennem Avedøre, "Gammel Køgevej", men der byggedes en ny Køgevej (Nu gammel Køgelandevej) i 1720'erne og en ny vej til Roskildevej, der var færdig i 1773. Allerede i slutningen af 1700-tallet var den gamle Køgevej forsvundet.

Den nye Køgevej gik over Harrestrup å.

"At Avedøre mænd ej baske skal dit øre
og med sin tørre lap din rejsekappe smøre
har Thomas Hansen her opbyggt nu denne bro,
misund ham derfor ej den skilling eller to."

Kystvejen fra København til Køge var dog ofte ufremkommelig på grund af oversvømmelser og sandflugt. Den forfaldt efterhånden, og en ny rute blev anlagt i slutningen af 1700-tallet – Ny Køgevej fra Tåstrup.

Langs vejene lå der fra slutningen af middelalderen kroer til de rejsende, som var afhængige af, hvor langt en hest kunne gå om dagen. Omkr. 1400 skulle der være en kro for hver fjerde mil (30 km) på de gennemgående veje. Da foregik rejserne med ridehest. Senere, da køretøjerne blev dominerende, nedsattes afstanden mellem landevejskroerne til det halve, to mil.

Også Avedøre har i ældre tid, da den lå ved en gennemfartsvej haft en landevejskro, der naturligvis også kunne opfylde lokale behov. Det var en bondegård med jord som de andre i byen, men udvidet med udskækningslokaler. Den lå nordvest i byen ved Lillegade. Den nuværende bygning på stedet er sikkert fra slutningen af 1700-tallet. Den lå i forbindelse med Enebærgård.

Helt fra 1660 har der været kro på dette sted. I en gammel rapport kan man læse:

"I Auedør Bye, som ligger udi Glostrup Sogn, befindes ickon Een Kroe, liggende ved Lande Veyen paa Kgl. Maij.ts. Grund og beboes af Hans Jensen, skienker øll og Brændeviin særdelis till Reijsinde, hvilcken Kroe allernaadigst er bevilget af hans Kongl. Maij'ts Hr. Farfader sal. og højlovelig Ihukommelse Konning Friederick Dend Tredie, efter foreviste allernaadigste Bevilligs brev af Dato 28/ Nouemb. A. 1660, som og af hans Kongl. Maij's Sal Hr. Fader Højjlovlig Ihukommelse Koening Christian den Femte allernaadigst er Confirmeret dend 17 August Ao 1670 efter producered Kongl.

allernaadigst Confirmations brev af samme Dato.”

Denne kromand havde sine papirer i orden, hvad ikke alle havde på den tid, hvor smugkroer og kipper i det skjulte lukkede på folks trang til i selskab med andre at få slukket deres tørst. Men alligevel kunne der ske ting og sager som mordet på Lars Jyde efter besøg på kroen.

Ikke alle kromænd tålte omgangen med de stærke varer, men det gjaldt ikke Hans Jensen. Han drev sin forretning i 47 år. Da han var 72, giftede han sig for tredje gang og fik i dette ægteskab 8 børn, det sidste blev født kort efter faderens død som 85 årig. Der var egetømmer i de gamle Avedøreboere. Enken Ebele Madsdatter giftede sig endnu to gange og fortsatte efter sin sidste mands død krodriften på egen hånd. Læs om Avedøre Kro

Kroholdet i Avedøre ophørte i 1801, da den nye landevej var ført uden om Avedøre by, og derved gav næring til værten på den nyoprettede Flaskekro. Forandringerne skulle blive endnu større, for hele gamle landsbyfællesskab omkring gadekæret var ved at blive brudt op.

Avedøres gårde 1682 - 1780

Kildematerialet til beskrivelse af gårdenes historie er meget sparsomt i denne periode.

Frederik IV foretog i årene 1715-20 en fuldstændig omlægning af ryttergodset. Efter at han dels havde indkøbt og dels indløst jordegods fra panthavere, var ca. 65.000 tdr. hartkorn eller 1/6 af landets hartkorn bestemt til underhold for rytter regimenterne imod 21.000 tdr. hartkorn under Chr. V.

Frederik IV indrettede 12 rytterdistrikter, der havde navn efter de amter eller landsdele, hvori ryttergodset lå. Hvert rytterdistrikt var indrettet til "indkvartere og pleie et Regiment".

Forinden distrikterne blev oprettet, blev der foretaget syn og skøn over ryttergodset. De indhentede oplysninger indførtes i den såkaldte "Hovedkrigs- og Portionsjordebog".

Det fremgår af krigsjordebogen fra 1718-19 for Det københavnske Rytterdistrikt, at Avedøre by har 15 gårde og 13 huse.

Warthou Hospital i København har 2 gårde og 2 huse. De øvrige gårde og huse tilhører kronen.

Siden 1688 er gårdene nr. 3, 4, 7-og 9 hver blevet delt i to lige store enheder.

Enkedronning Sophie Magdalene havde i 1761 givet bønderne på Hørsholm gårdene i arvefæste, hvorved de blev fri for hoveri mod et ringe vederlag. Samtidig blev deres gårde udskiftet af fællesskabet. Det samme var tilfældet med Bernstorffs gods 1764-67. Tilskyndet heraf besluttede Chr. VII i sit første regeringsår at give bønderne i København, Fredriksborg og Kronborg amters rytterdistrikter gårdene i arvefæste.

Den 1. maj 1767 blev kronbønderne i Avedøre selvejere og fik udstedt arvefæsteskode på deres gårde.

Siden 1718 er gårdene 2 og 11 hver blevet delt i to lige store enheder. Byen har nu i alt 18 gårde. Se om udskiftningen.

Landsbyen på heden

Landsbyen bærer præg af at være nøje planlagt, hvilket medfører teorier om at der har ligget bebyggelse et andet sted og man samlet er flyttet. Se herom i Frits Haastrup: Danske landsbytyper. Læs [her](#) om Landsbyen Avedøre

Kilder:

Ejvind Tofte: I slægternes spor

Bent Østergaards: Avedøre - en landsby vest for København

Sv. Aa. Sørensen 21. maj 1984: Har skrevet afsnit om Avedøre Gårde 1682-1780

This entry was posted on Tuesday, August 18th, 1001 at 12:45 pm and is filed under
You can follow any responses to this entry through the [Comments \(RSS\)](#) feed. Both
comments and pings are currently closed.